

Język polski a technologia informacyjna – ogólna refleksja nauczyciela (informatyki)

Małgorzata Rostkowska
mrostkow@oeiizk.waw.pl

Wstęp

Cóż może powiedzieć nauczyciel informatyki o używaniu technologii informacyjnej (TI) w nauczaniu języka polskiego? Czy ma do tego jakieś prawo?

W zasadzie takie, jakie ma każdy obywatel, w tym także inny nauczyciel i rodzic, zatroskany o jak najlepsze uczenie języka ojczystego w polskiej szkole. Każdy patrzy na tę sprawę ze swojego punktu widzenia, zaś nauczyciel języka polskiego mający własne doświadczenia, przemyślenia może wsłuchawszy się w różne opinie czerpać z nich takie korzyści, jakie wydadzą mu się sensowne. I tak najważniejsze jest to, co nauczyciel każdego przedmiotu w efekcie stworzy w relacji z konkretnym uczniem.

Wszystkich nauczycieli w polskiej szkole obowiązują standardy przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i informatyki ogłoszone w 2004 roku.

Napisano w nich także, że „wszyscy nauczyciele powinni być nauczycielami technologii informacyjnej i komunikacyjnej w takim samym sensie, w jakim są nauczycielami czytania, pisania i rachowania”. Wynika z tych słów wzajemne dbanie o właściwe korzystanie z osiągnięć uczniów w tych dwóch dziedzinach – **nauczyciel technologii jest też nauczycielem czytania i pisania, zaś nauczyciel języka polskiego jest nauczycielem technologii informacyjnej i komunikacyjnej.**

Zresztą od początku istnienia technologii informacyjnej w polskiej szkole zadawano sobie różne pytania, np., kto ma uczniów uczyć redagowania tekstu komputerowego – nauczyciel języka polskiego, czy nauczyciel TI? W obecnie wprowadzanej podstawie programowej widać wyraźnie, że na pewno nauczyciel języka polskiego ma uczyć

i zwracać uczniom uwagę na zasady redagowania wypowiedzi na komputerze.

Cóż się takiego stało, że pojawiły się podobne pytania?

Zawsze jednym z niekwestionowanych zadań szkoły było wszechstronne przygotowanie dzieci i młodzieży do życia w rzeczywistym, otaczającym ich świecie. Nauczyciele tyle lat doskonale tę młodzież uczyli, a badania pokazują, że coraz gorzej uzyskują realne efekty – bardzo słabe wyniki w badaniach PISA, wtórny analfabetyzm, spadająca liczba osób czytających książki i różne związane z tym następstwa. Zmienił się po prostu otaczający nas świat i żaden nauczyciel nie może przejść nad tym faktem do porządku dziennego.

Zmiany

Jakie zadania zostały postawione przed przedmiotem język polski i na jakie efekty pracy nauczycieli języka polskiego liczy społeczeństwo, to jest ogólnie znane. Natomiast powoli staje się też powszechnie wiadome, że technologia informacyjna jest dyscypliną zajmującą się tym, w jaki sposób ludzie skutecznie posługują się i dzielą informacjami reprezentowanymi w różnych formach, także w formie tekstowej, ale i graficznej, dźwiękowej, wideo.

Dzieci i młodzież wiele ze swej aktywności, ciekawości świata, kontaktów, znajomości przenieśli w wirtualny, ale rzeczywisty świat komputerów i sieci. Zaczęto posługiwać się innymi symbolami, często zmieniając znaczenie słów, albo w ogólne nie posługując się słowami tylko znakami, które mogą symbolizować uczucia bądź emocje. Czy świat nie zatoczył jakiegoś koła od czasów, gdy ludzie nie potrafili czytać pisma, ale rozumieli sym-

bolikę malowideł i rzeźb w kościołach i na fasadach budowli? Być może do tego jeszcze nie doszło, ale świat się zmienił i zmienia nadal.

Od zawsze dla ludzi była ważna umiejętność skutecznego komunikowania, ta umiejętność też była głównie – choć nie wyłącznie – zadaniem lekcji języka ojczystego. „To przede wszystkim na lekcjach języka polskiego uczniowie uczyli się formułowania, odczytywania i oceniania wypowiedzi językowych, uczyli się również korzystania ze źródeł informacji: słowników, leksykonów, poradników, bibliotek. Obecnie zakres dostępnych środków komunikowania się znacznie się poszerzył. Zamiast opisywać ważne wydarzenie, można je sfilmować kamerą cyfrową, wysłać pocztą elektroniczną albo udostępnić na swojej stronie WWW. Źródła informacji to także w coraz większym stopniu encyklopedie elektroniczne i biblioteki dostępne w Internecie”¹.

Czy uczenie umiejętności komunikowania się za pomocą tych nowych mediów i korzystania z nowych źródeł informacji nie jest jednym z celów przedmiotów technologii informacyjnej i języka polskiego?

Przytoczę jeszcze inne słowa wspomnianego już autora – Andrzeja Walata, który wprawdzie napisał je, aby uzasadnić konieczność powszechnej nauki programowania w polskiej szkole i nową rolę szkolnej matematyki, ale te słowa są też ważne do pokazania, na jakim etapie zmian się znajdujemy i dlaczego nie można w żadnym przedmiocie pominąć faktu, że technologia informacyjna stała się czymś powszechnym, dostępnym i używanym przez każde dziecko, na co dzień. Jeśli tak, to dlaczego nie stosować jej w edukacji, a jeśli w edukacji, to koniecznie w najważniejszym jej fragmencie – języku polskim.

„Czytanie i pisanie aż do późnego średniowiecza było zajęciem bardzo nielicznej grupy profesjonalistów: mnichów, kronikarzy, kancelistów królewskich. Uczenie ogółu społeczeństwa umiejętności czytania i pisania byłoby bezużyteczne. Gdyby nawet było to możliwe, żeby wszystkich nauczyć czytać i pisać, to co ci wszyscy ludzie by czytali i na czym by pisali? Księgi pisane ręcznie na pergaminie były rzadkie i bardzo drogie. Jedna księga kosztowała tyle, co cała wieś. Dopiero wynalezienie druku i opanowanie taniej produkcji papieru spowodowało rewolucję. Nagle okazało się, że umiejętność pisania i czytania stała się potrzebna każdemu. Początkowo tylko umiejętność podpisania się i przeczytania prostego tekstu, np. modlitwy z książeczki do nabożeństwa, z czasem umiejętność budowania coraz bardziej złożonych wypowiedzi językowych i czytania ze zro-

zumieniem coraz bardziej różnorodnych tekstów. Można umieć czytać i pisać ze zrozumieniem mowy prawnicze i kompletnie nie rozumieć współczesnej poezji i prozy, albo właśnie świętych ksiąg. Nie każdy wybitny poeta byłby dobrym dziennikarzem i na odwrót. Umiejętność czytania i pisania znacznie wykracza poza umiejętność rozpoznawania liter alfabetu. Można być wybitnym specjalistą w pewnych zakresach słowa pisanego i analfabetą w innych.”

Wyszukanie dosłownych zapisów motywujących do stosowania środków i narzędzi technologii informacyjnej w zapisach rozporządzenia nowej podstawy programowej

Zaleca się nauczycielom, aby **podstawę programową do języka polskiego czytali w całości, dla wszystkich etapów edukacyjnych, ze świadomością osiągnięć ucznia z poprzednich etapów i wymagań, jakie będą stawiane na etapach wyższych.**

Zapisy w części wstępnej podstawy programowej

Szukając zapisów w rozporządzeniu prezentującym nową podstawę programową i odnoszących się do języka polskiego i jego związku ze stosowaniem technologii informacyjnej, należy przede wszystkim spojrzeć **na części wstępne podstawy dla poszczególnych poziomów edukacyjnych.**

Zapisy w nich umieszczone mogą wystarczyć do tego, aby zobowiązać nauczycieli języka polskiego i każdego przedmiotu do „... kształtowania u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie”.

Zaś „Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w **szkole podstawowej** należą:

- 1) czytanie – rozumiane zarówno jako prosta czynność, jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i przetwarzania tekstów w **zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa;**”

a także:

„5) **umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym także dla wyszukiwania i korzystania z informacji;**”

Zaraz po wymienieniu najważniejszych umiejętności, pojawia się zapis:

„Jednym z **najważniejszych zadań szkoły podstawowej** jest kształcenie umiejętności posługiwania

¹ Andrzej Walat – Zarys dydaktyki informatyki – OEIiZK, wydanie 1, Warszawa 2007.

się językiem polskim, w tym dbałość o wzbogacenie zasobu słownictwa uczniów.

Wypełnianie tego zadania należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym **zadaniem szkoły podstawowej** jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. **Nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, na zajęciach z różnych przedmiotów.**

W kolejnych etapach edukacyjnych te **zapisy są wzmocnione**, poprzez „sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.”

I następnie: „Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego **na III i IV etapie edukacyjnym należą:**

- 5) **umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi;**
- 6) **umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji;....”**

I dalej.....

„Ważnym zadaniem szkoły na **III i IV etapie edukacyjnym** jest **przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym**. Nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, **z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych**, na zajęciach z różnych przedmiotów”

To mogłoby właściwie wystarczyć. Teraz tylko nauczyciel stojący przed uczniami wie, co to znaczy i jak przygotować ucznia do życia w społeczeństwie informacyjnym XXI wieku.

Ale spójrzmy na zapis treści i szczegółowych wymagań:

Zapisy w treściach i szczegółowych wymaganiach podstawy programowej

„**Uczeń kończący klasę III:**

- 3) tworzy wypowiedzi:
  - b) **dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych...**”

II etap edukacyjny: klasy IV-VI

W **treściach szczegółowych** jest następujący zapis:

„2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Uczeń korzysta z informacji zawartych w encyklopedii, słowniku ortograficznym, słowniku języka polskiego (małym lub podręcznym), słowniku wyrazów bliskoznacznych.”

Pytanie do każdego z nauczycieli – **gdzie współczesny uczeń będzie szukał tych słowników?**

W zalecanych na tym etapie warunkach i sposobach realizacji jest następujący zapis:

„Uczeniu się istnienia w kulturze towarzyszą w tym czasie pierwsze próby refleksyjnego spojrzenia na język jako narzędzie komunikacji i poznawania.”

Pytanie do każdego z nauczycieli – **jaki jest najczęstszy sposób komunikowania się uczniów?**

III etap edukacyjny: gimnazjum

W **celach kształcenia – wymaganiach** ogólnych zapisano:

„I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Uczeń samodzielnie dociera do informacji; rozumie komunikaty o coraz bardziej skomplikowanej organizacji – werbalne i niewerbalne; podejmuje refleksję nad znaczeniami słów i dąży do ich dokładnego rozumienia; krytycznie ocenia zawartość komunikatów”.

W **treściach nauczania – wymaganiach szczegółowych** zaś wprost napisano:

„I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

1. Czytanie i słuchanie.

Uczeń:

  - 1) odbiera komunikaty pisane, mówione, w **tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych – rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie;**

(...)

2. Samokształcenie i docieranie do informacji.
Uczeń:
- 1) **samodzielnie dociera do informacji** – w książkach, prasie, mediach elektronicznych oraz w wypowiedziach ustnych;
  - 2) stosuje zasady korzystania z zasobów bibliotecznych, wyszukuje w bibliotece źródła potrzebnych mu informacji;
  - 3) korzysta ze słownika: języka polskiego, poprawnej polszczyzny, frazeologicznego, wyrazów obcych, synonimów i antonimów oraz szkolnego słownika terminów literackich – w formie książkowej i **elektronicznej**.

(...)

III. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń:

- 4) **dokonuje starannej redakcji tekstu napisanego ręcznie i na komputerze** (umiejętnie formatuje tekst, dobiera rodzaj czcionki według rozmiaru i kształtu, stosuje właściwe odstępy, wyznacza marginesy i justuje tekst, dokonuje jego korekty, jednocześnie kontrolując autokorektę), poprawia ewentualne błędy językowe, ortograficzne oraz interpunkcyjne;
- 6) przestrzega zasad etyki mowy w różnych sytuacjach komunikacyjnych, **m.in. zna konsekwencje stosowania form charakterystycznych dla elektronicznych środków przekazywania informacji, takich jak: SMS, e-mail, czat, blog (ma świadomość niebezpieczeństwa oszustwa i manipulacji** powodowanych anonimowością uczestników komunikacji w sieci, łatwego obrażania obcych, ośmieszania i zawstydzania innych wskutek rozpowszechniania obrazów przedstawiających ich w sytuacjach kłopotliwych, zna skutki kłamstwa, manipulacji, ironii);
- 8) **świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji, w tym z Internetu.**"

W **zalecanych warunkach i sposobach realizacji** dla tego etapu edukacyjnego znajduje się ponowny zapis:

„7) kształtowanie samodzielności w docieraniu do informacji, krytycznego podejścia do nich, umiejętności ich selekcjonowania.”

IV etap edukacyjny: liceum

„Cele kształcenia – wymagania ogólne

2. Samokształcenie i docieranie do informacji.
Uczeń:
- 1) szuka literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień; selekcjonuje ją według

wskazanych kryteriów (w zasobach bibliotecznych korzysta zarówno z tradycyjnego księgozbioru, jak i z zapisów multimedialnych i elektronicznych, **w tym Internetu**);

- 2) **korzysta ze słowników i leksykonów**, w tym słowników etymologicznych i symboli;
- 3) **tworzy przedmiotowe bazy danych** zawierające informacje zdobywane w toku nauki;
- 4) **sporządza opis bibliograficzny książki i artykułu, zapisów elektronicznych**, bibliografię wybranego tematu.

Zadania nauczyciela języka polskiego na IV etapie edukacyjnym, to przede wszystkim:

- „8) stymulowanie umiejętności samokształcenia ucznia;
a także
2) inspirowanie ucznia do samodzielnego poszukiwania źródeł wiedzy;”

Wybrane cytaty z dołączonych do podstawy programowej z języka polskiego uzasadnień jej wprowadzenia²

Autorzy koncepcji podstawy programowej z języka polskiego, opisując **przyczyny powstania nowej podstawy programowej piszą:**

„Jej (podstawy programowej – dopisek MR) głównym zadaniem było bowiem uporządkowanie programowe oświatowego systemu prawnego, tak by polska szkoła mogła sprawnie nadążać za szybko zmieniającą się rzeczywistością cywilizacyjną, kulturą (digitalizacji oraz informatyzacji), a także prawną. Po pierwsze, **uczeń u progu XXI w. znalazł się w zupełnie nowej sytuacji medialnej – oto po epoce Gutenberga przyszło mu żyć w erze ekranów medialnych**”.

Dalej w odniesieniu do tekstów kultury zapisano: „Należy przy tym wziąć pod uwagę szereg czynników, m.in. możliwości recepcyjne wyznaczone przez rozwój psychologiczny ucznia czy kontekst kulturowy naszej epoki, który **wyznaczają media audiowizualne. We współczesnym świecie czytanie książek nie jest już jedyną i prymarną formą docierania do informacji, jak również – co bardzo ważne – coraz rzadziej jest ono źródłem przeżyć estetycznych.**”

Dalej pisząc o **równowadze między wiedzą o języku, a umiejętnościami językowo-komunikacyjnymi autorzy piszą, że** „uwzględniono w podstawie programowej problem tekstu werbalnego i teks-

² Komentarze do podstawy programowej przedmiotu *język polski*: napisali następujący autorzy: Sławomir Jacek Żurek, Jerzy Bartmiński, Witold Babiński, Krzysztof Biedrzycki, Ewa Jaskółowa.

tów kultury, tekstów medialnych i hipertekstów (nie tylko internetowych) oraz różnego typu działania na tekstach.”

Odnoszę wrażenie, że twórcy podstawy programowej, nie zapomnieli o różnorodnych źródłach informacji i zachęcają, aby uczeń rozwijał umiejętność samodzielnego docierania do informacji, zarówno w książkach, jak w prasie, Internecie i innych elektronicznych środkach przekazu.

Aby go wprowadzić w tajniki poszukiwania informacji w różnych źródłach, konieczna wydaje się twórcom PP współpraca nauczyciela polonisty z nauczycielem bibliotekarzem, gdyż biblioteka szkolna – wspólnie coraz częściej przybierająca postać centrum multimedialnego – powinna być miejscem, gdzie uczeń skutecznie poszukuje potrzebnych mu wiadomości. Dodają też, że „pomimo rozwoju technik informacyjnych bezcennym źródłem wiadomości zawsze pozostaje drugi człowiek.”

Ja dodałabym, że głównie w sferze wartości i przykładu, nie jako źródło informacji.

Ważna myśl pada w artykule jednego z autorów komentujących PP: „Przygotowany przez ucznia tekst ma zostać poddany starannej redakcji. Dotyczy to zarówno tekstu napisanego ręcznie, jak i **napisanego na komputerze!** Dopowiedzmy: nie chodzi o ćwiczenia umiejętności posługiwania się programami komputerowymi, lecz o ich wykorzystanie w nadawaniu tekstowi poprawnej postaci. **Polonista w tej sprawie ma sojuszników w osobach innych nauczycieli, jednak to on musi pilnować, by przygotowywany przez ucznia tekst był pod każdym względem jasnym komunikatem**”.

Ten sam autor porusza kolejną ważną społecznie sprawę: „Uczeń powinien zyskać wrażliwość etyczną dotyczącą komunikacji. Jest to szczególnie

ważne w sytuacji, gdy **powszechne są nadużycia w posługiwaniu się środkami elektronicznymi**. Uczeń musi uświadomić sobie niebezpieczeństwa oszukiwania i manipulacji powodowanych anonimowością uczestników komunikacji w sieci.

Nie może zapominać, że za pośrednictwem elektronicznych mediów spotyka się z żywym człowiekiem, którego nie może traktować jako bytu fikcyjnego i którego sam w każdej chwili może stać się ofiarą. Dlatego musi znać skutki obrażania i ośmieszania innych przez rozpowszechnianie obrazów przedstawiających ich w kłopotliwych sytuacjach oraz niemądrych i złośliwych opinii o nich. Trzeba mu uświadomić niebezpieczeństwa związane z tym, że komunikacja elektroniczna odbywająca się za pośrednictwem mediów jest specyficzna, gdyż znika kontekst i zostają same słowa (i ewentualnie, emotikony), które mogą podlegać rozmaitej interpretacji. Dlatego tak łatwo o nieporozumienia i manipulację. Niebezpieczeństwo jest wzmocnione przez to, że często wypowiedź taka jest skrótowa i niestaranna, więc z natury niepełna. Trzeba uczniowi uświadomić, że forma wypowiedzi nie jest obojętna dla jej znaczenia i skutku, jaki wywołuje.”

Takie komentarze do podstawy programowej świadczą o zrozumieniu wagi nowych technologii zarówno z pozytywnego punktu kształcenia językowego, a również z punktu nowych zagrożeń i nowych sytuacji wychowawczych, z którymi spotyka się każdy nauczyciel we współczesnej szkole.

Autorka jest nauczycielem informatyki w XIV LO im. S. Staszica w Warszawie oraz doradcą metodycznym w zakresie informatyki m. st. Warszawy. Jest także nauczycielem konsultantem w OEIiZK, posiada tytuł edukatora technologii informacyjnej i egzaminatora maturalnego z informatyki.

Kula u nogi – Ziemia

Hugo Steinhaus „Słownik racjonalny”